

УДК 37.013.77

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6\(195\)-76-78](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6(195)-76-78)

Рогожина Оксана

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-9630-8100>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

A Розкрито сутність поняття «освітній простір», ознаки психологічно безпечного освітнього простору, організація якого передбачає реагування на нові виклики та вимоги, реалізацію системи принципів.

Останнім часом експерти в галузі освіти приділяють значну увагу вивченню умов оновлення шкільного освітнього простору. Сучасна освіта фокусується на реалізації ідей дитиноцентризму, вихованні, що базується на цінностях, оновленні освітнього простору. Суспільний запит спрямований на школу, яка є не тільки місцем, де діти можуть здобувати знання а й, насамперед, простором для їхнього гармонійного розвитку, осередком для самореалізації. Такий заклад освіти можливий лише за таких умов: атмосфери фізичного комфорту, сприятливого соціального та психологічного клімату, що підтримує особистість, яка розвивається, вчасно реагує на її потреби, з повагою ставиться до її особистісних якостей, забезпечує можливість повної реалізації своїх здатностей.

Розкрито основні аспекти моделі взаємозв'язку теорії і практики формування інклюзивного освітнього середовища області.

Ключові слова: освітній простір; безпечний освітній простір; захищеність в освітньому просторі

S Rogozhina Oksana. Features of organizing a psychologically safe educational space.

The essence of the concept of «educational space», signs of a psychologically safe educational space, the organization of which involves responding to new challenges and requirements, and implementing a system of principles, is revealed.

Recently, experts in the field of Education have been paying considerable attention to studying the conditions for updating the school educational space. Modern education focuses on the implementation of the ideas of child-centrism, value-based education, and the renewal of the educational space. The public request is aimed at the school, which is not only a place where children can acquire knowledge, but also, above all, a space for their harmonious development, a center for self-realization. Such an educational institution is possible only under the following conditions: an atmosphere of physical comfort, a favorable social and psychological climate that supports the developing person, responds to his needs in time, respects his personal qualities, and provides an opportunity to fully realize his abilities.

Key words: educational space; safe educational space; security in the educational space

Рогожина Оксана Олександрівна, методистка Центру практичної психології, соціальної роботи та здорового способу життя, КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», Україна

Rogozhina Oksana, methodologist of the Center for practical psychology, social work and healthy lifestyle, Municipal higher educational institution «Kharkiv Academy of continuing education», Kharkiv, Ukraine

E-mail: berzinya.oz@gmail.com

Актуальність проблеми. Останнім часом спостерігається активізація таких негативних явищ серед учнівської молоді, як: насильство, секстинг, кіберпереслідування, булінг. Цьому частково сприяє негативний вплив інформації, а саме:

– відсутність належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні комунікаційні технології, що породжує доступ до великого обсягу недостовірної інформації;

– неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту.

Цілком логічно, що виникає необхідність захистити, убезпечити, попередити наслідки впливу на особистість несприятливих факторів і чинників.

Особливо це актуально для закладу освіти, адже будь-яке соціальне середовище, зокрема й освітнє, впливає на перебіг у ньому життєдіяльності людини, оскільки складається із сукупності матеріальних ресурсів, психологічних факторів, міжособистісних відносин. Для дітей і молоді несприятливі впливи середовища виявляються, насамперед, у вигляді складних ситуацій у міжособистісному спілкуванні (конфліктів із батьками, друзями, вчителями, непо-

розумінні з оточуючими тощо), проявах психологічного та емоційного насильства (ігноруванні, приниженні, погрозах, недобррозичливому ставленні тощо), дії несприятливих факторів, пов'язаних із процесом навчання.

Нині суспільство хоче, щоб школи були простором розвитку та співпраці як всередині, так і по відношенню до зовнішнього світу. Сучасний освітній простір має створювати неповторне індивідуалізоване та персоналізоване середовище, в якому кожен учасник освітнього процесу відчуває захищеність і комфорт, де у кожного є можливість відшукати та реалізувати себе.

Отже, актуальним є організація психологічно безпечно освітнього простору, його спрямування на формування захищеності здобувачів освіти під час освітнього процесу та визначення ролі педагогічних працівників у цьому процесі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці й практики трактують освітній простір як частину життєвого, соціального середовища людини, який виявляється у сукупності всіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; є певним виховним простором, у якому здійснюється розвиток особистості.

Особливості організації освітнього середовища та його функції розглядали зарубіжні та вітчизняні науковці: А. Артюхіна, Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, Т. Браун, Дж. Гібсон, О. Гора, Г. Горська, Н. Зибина, С. Максимова, В. Мастерова, У. Мейс, Т. Менг, О. Мондонен, С. Мякішев, Л. Орніна, О. Пехота, С. Пімонова, І. Подольська, В. Рибалка, В. Семиченко, Н. Сенченко, В. Серіков, С. Сисоєва, М. Турвей, В. Ясвін та ін.

Однак організація саме безпечно освітнього простору не повністю досліджено, що потребує акцентування особливої уваги.

Мета статті: проаналізувати особливості організації психологічно безпечно освітнього простору, спрямовані на формування захищеності здобувачів освіти під час освітнього процесу та визначення ролі педагогів у цьому процесі.

Викладення основного матеріалу. Освітній простір школи – це місце, де зустрічаються та взаємодіють не лише здобувачі освіти, педагоги, батьки, громадськість, де відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й діють відкриті майстерні у навчанні навичок, необхідних у сучасному мінливому світі, щоб поліпшити здоров'я і добробут; це можливість задоволення: фізіологічних потреб, потреби в безпеці, потреби в засвоєнні групових норм і ідеалів, потреб в суспільному схваленні, потреби в збереженні й підвищенні самооцінки, потреби в самоактуалізації особистості [6].

Аналіз наукової літератури дає можливість стверджувати, що поняття «освітній простір» часто ототожнюють з поняттям «освітнє середовище». За В. Ясвіним, освітнє середовище визначається як система впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можли-

востей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [7, с. 14].

Т. Ткач визначає освітній простір особистості як певний результат освоєння людиною соціального середовища, ступінь його пізнання, освоєння та присвоєння нею можливостей соціального середовища на підставі її суб'єктивного сприйняття, як простір можливостей, що дає змогу задовольнити особистісні потреби та інтереси [5, с. 15].

За Т. Водолазською, шкільне освітнє середовище здатне не тільки забезпечувати комфорт для дітей і дорослих. За допомогою організації простору можна впливати на мотивацію учнів до навчання, формувати сприятливу атмосферу, забезпечувати потребу в дослідженні, задовольняти освітні потреби учнів. Дискусії навколо питання оновлення освітнього середовища мають на меті привернути увагу до середовища як важливого елементу освітнього процесу, залучивши якомога ширше коло спеціалістів [2, с. 12].

О. Боровець пропонує вагомою вимогою до організації освітнього середовища сучасного закладу освіти, створення середовища комфортного для кожного учасника освітнього процесу, яке є безпечним фізично і психологічно [1, с. 116].

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» безпечне освітнє середовище трактується як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг із харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [3].

Водночас у сучасних умовах освітній простір закладу освіти не ізольований від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, які можуть мати як позитивний результат, так і нести загрози, небезпеки та ризики, які можуть сприяти деструктивним змінам у ньому. Для протидії таким змінам, необхідно, щоб освітній простір закладу освіти був безпечним.

Результати дослідження. Безпечний освітній простір – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю здобувачів освіти, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їхнього запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Безпечний освітній простір характеризують:

1. Якість міжособистісних відносин – позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність).

2. Захищеність в освітньому просторі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього процесу.

3. Комфортність освітнього простору – оцінка емоцій, почуттів і домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

4. Задоволеність освітнім простором – задоволення базових потреб дитини у: допомозі та підтримці, збереженні та підвищенні її самооцінки, пізнанні та діяльності, розвитку здібностей і можливостей [6].

Вирішальна роль у попередженні насильства, булінгу і створенні безпечної взаємодії учасників освітнього процесу, тобто захищеність у закладі освіти належить педагогічним працівникам.

Для формування захищеності в освітньому просторі:

– усі члени шкільної спільноти мають прийти до єдиної думки, що насильство, цькування, дискримінація за будь-якою ознакою і нетерпимість у школі є неприйнятними;

– кожен повинен знати про те, в яких формах може проявлятися насильство і цькування і як від нього страждають люди. Вивчення прав людини, навчання ефективному спілкуванню, неконфліктній комунікації, медіації повинно бути включено в шкільну програму;

– спільно із здобувачами освіти мають бути вироблені правила поведінки в класі, із представниками дитячого самоврядування – загальношкільні правила. Правила мають бути зрозумілими, точними і короткими та складені в позитивному ключі «як треба», а не як «не треба» поводитись;

– дисциплінарні заходи повинні мати виховний, а не каральний характер. Осуд, зауваження, догана мають бути спрямовані на вчинок здобувача освіти і його можливі наслідки, а не на особистість порушника правил;

– жоден випадок насильства або цькування і жодну скаргу не можна залишати без уваги. Здобувачам освіти важливо пояснити, що будь-які насильницькі дії, образливі слова є неприпустимими. Реакція учасників освітнього процесу має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та суворішою при повторних випадках агресії;

– при аналізі ситуації необхідно розібратися в тому, що трапилося, вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого і обов'язково поговорити з кривдником, щоб зрозуміти, чому він або вона так вчинили, що можна зробити, щоб таке не повторилося. До такої розмови варто залучити шкільного психолога;

– здобувачам освіти треба пояснити, що навіть пасивне спостереження за знущаннями і бійкою надихає кривдника продовжувати свої дії. Свідки події повинні захистити жертву насильства і за необхідності покликати на допомогу дорослих;

– необхідно запровадити механізми повідомлення про

випадки насильства, щоб здобувачі освіти не боялися цього робити. Ці механізми повинні забезпечувати учням підтримку і конфіденційність, бути тактовними;

– для формування захищеності в освітньому просторі необхідно проводити тренінги з навчання навичкам ефективного спілкування та мирного розв'язання конфліктів [4].

Психологічно безпечний простір сприяє задоволенню потреб в особистісно-довірчому спілкуванні, створює референтну значущість середовища та забезпечує психічне здоров'я учасників освітнього процесу.

Висновки. Організація безпечно освітнього простору сучасної школи базується на принципах гуманізму, демократії, дотриманні прав і свобод кожної особистості, передбачає створення комфортної атмосфери для кожного учасника освітнього процесу.

Серед усіх прав, якими наділені учасники освітнього процесу (учні, їхні батьки, педагоги) саме право на життя і здоров'я є найголовнішим і найціннішим, а його забезпечення має бути головним у роботі закладу освіти.

У зв'язку з цим, можна стверджувати, що **подальшого дослідження** потребує технологія створення освітнього простору, а також теоретико-методичні засади підготовки педагогів до організації безпечно і продуктивного освітнього простору закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Боровець О. Освітнє середовище початкової школи: сучасні підходи та вимоги. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 9. С. 114–120. URL: file:///C:/Users/Админ/Downloads/inuv_2019_9_15.pdf.
2. Водоласька Т. В. Освітнє середовище як «треть учитель». *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн.* 2018. № 4 (181). С. 10–12. URL: file:///C:/Users/Админ/Downloads/isp_2018_4_4.pdf.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 764-IX від 13.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
4. Курс підготовки вчителів «Вчимося жити разом». URL: <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/22/103#9>
5. Ткач Т. В. Психологічні засади проектування освітнього простору особистості: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ, 2010. 50 с.
6. Цюман Т. П. Кодекс безпечно освітнього середовища : метод. посіб. Київ, 2018. 56 с.
7. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва : Смысл, 2001. 365 с.

References

1. Borovets, O. (2019). Osvitnie seredovyshche pochatkovoї shkoly: suchasni pidkhody ta vymohy [Primary school educational environment: modern approaches and requirements]. *Innovatyka u vykhovanni [Innovation in education]*, 9, 114-120. Retrieved from file:///C:/Users/Админ/Downloads/inuv_2019_9_15.pdf [in Ukrainian].
2. Vodolazska, T. V. (2018). Osvitnie seredovyshche yak «tretii uchytel» [Educational environment as a «third teacher»]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4 (181), 10-12. Retrieved from file:///C:/Users/Админ/Downloads/isp_2018_4_4.pdf [in Ukrainian].
3. *Zakon Ukrainy "Pro povnu zahalnu seredniu osvitu" [Law of Ukraine «On complete general secondary education»]* № 764-IX vid 13.07.2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
4. *Kurs pidhotovky vchyteliv "Vchymosia zhyty razom" [Teacher training course «Learning to live together»]*. Retrieved from <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/22/103#9> [in Ukrainian].
5. Tkach, T. V. (2010). *Psyhlohohichni zasady proektuvannia osvitnoho prostoru osobystosti [Psychological principles of designing the educational space of the individual]*. (Extended abstract of D diss.). Kyiv [in Ukrainian].
6. Tsiuman, T. P. (2018). *Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha [Code of safe educational environment]: metod. posib.* Kyiv [in Ukrainian].
7. Iasvin, V. A. (2001). *Obrazovatelnaia sreda: ot modelirovaniia k proektirovaniu [Educational environment: from modeling to design]*. Moskva: Smysl [in Russian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 04.11.2020